

Fotokonst Arkeologi Landskap

En blandning av slump och beslut samlade fotografer, arkeologer och landskapsarkitekter. En tanke uppstod: att i kölvattnet av en intressant arkeologisk plats studera det som händer runt omkring. Landskapsarkitekten Sabina Jallow och fotografen Stefano Graziani funderade på hur man kunde börja. Deras studenter i Malmö, Milano och Venedig fick utgöra motorn och resultaten av det ni ser här. Vi hade tur att få med oss en av Stefanos assistenter Allegra Martin och en konstnärskollega Giuliana Racco. Allegra kände Gerry Johansson, och blev intresserad.

Mina arkeologiska ögon och fötter känner Johannishusåsen ganska väl. Men blicken och stegen är riktade och invanda. Det fotografiska projektet ville placera Vång i andra sammanhang. Man kan kanske tänka på det som en utgrävning. Det var fint att se studenterna arbeta. Nästan ingen hade varit i området innan. De skapade sig egna sammanhang. Någonstans långt borta ekade arkeologin, men utflykterna var fria. Centralt i utforskningen blev människorna idag, deras berättelser och kopplingar till landskapet.

En tyst och ibland lite vemodig dokumentation har slagit genom. Det vilar en stillhet över fotografierna. Valborgselden har brunnit ut, djuren tittar under lugg. Dämpade porträtt med lite besvärade projektpersoner. En besvrad vänlighet, oss emellan.

Gerrys Johanssons bilder är ganska lustiga. Stråk av humor i det strikta. Han följer åsen och oss andra lite på avstånd, i sitt eget mak och lätt road. Allegra Martin och Gerry har sina sammanträffanden!

Men hur arbetar fotografer? Letar dom som jag? Jag är nyfiken. Men då får man smyga. Ingen fotograf vill ha sällskap. Den arkeologiska grävningen är nåt helt annat tänker jag. Den är stökig, skitig och skämtsam. Men så ibland händer det något. Tystnad, koncentration och alla förstår. Man lämnas i fred, att rensa, teckna, mäta, rensa, beskriva, provta. Ett nästan fotografiskt ögonblick, den arkeologiska framkallningen.

Stefano Graziani lägger upp frukt på bordet. Med tröjan över huvudet, bälgen dras ut och in. Fokus. Han och kameran ser ut som ett snabeldjur. Bladfilmen skjuts in. Han väntar med kabelutlösaren i handen. Inte nu. Inte nu. Nu. Sedan vänder han tillbaka till oss andra. Från 1850-talet.

I den arkeologiska skrivbordslådan (hårddisken) dräller det av foton. Det dräller av foton överallt. Aldrig har det funnits så mycket foton i världen som nu. De verkligen, verkligen genomtänkta bilderna blir nog inte färre till antalet men borde - relativt sett - minska.

Jag tänker att det aldrig varit skönare att se på genomtänkt fotografi än nu. Och aldrig har det varit viktigare att förstå bildens kraft, och att ta makt över bilderna.

Fotokonst Arkeologi och Landskap är en utställning som beskriver mötet mellan olika sätt att beskriva världen omkring oss. Det är en utställning om livet i Vång och på åsen. Det handlar om det förflutna men lika mycket om vad som är nu. Och framtiden? Den ligger framför allas fötter och väntar.

Arkeologins på plats

Man skulle kunna beskriva fyndplatsen på en kulle i Västra Vång som en flerfaldig arkeologisk vinnare. Mer än tusen år av järnåldershistoria på en undanskymd plats längs med Johannishusåsen i mellersta Blekinge. Arkeologiska fynd som visar att det här en gång låg en plats, så betydelsefull att dess namn var vida känt. Och fynden, ädla metaller och romerskt importgods, spår av vapensmide och militärmakt. Textilhantverk förstås. Och järnutvinning, den kanske verkliga rikedom! Uppe på kullen ovanför vägen och boplatsen - en eller flera byggnader, själva navet i bygden. Centralplatsen, som arkeologerna skulle kalla den.

De flesta utgrävningar är korta, små och anonyma. Bara några få vet att de en gång fanns och kvar blir bara en låda med fynd i ett magasin någonstans, en rapport och lite administrativa dokument. Andra utgrävningar är långa, stora och flyger långt över gränserna. Något det talas om långt utanför de arkeologiska leden. De arkeologiska undersökningarna på och runt kullen i Västra Vång är nog en sådan.

Det som en gång började med en ensam arkeolog och schaktningar för Karlskronabornas vattenledning ledde till något större och helt annat. Först de mer alldagliga spåren i marken: sotfläckarna, spåren av stolpar från hus och hägnader. Ugnar, hantverksplatser och avfallsgropar. Sedan plötsligt, ett metallfynd som tjuver i metalldetektorn, uppe på kullen. En liten bronsfigur, en miniatyrmask. Läns museiarkeologen visste att detta betydde något nytt och större. Men inte så förvånande, egentligen. Johannishusåsen är ett av Sveriges mest fornlämningstäta områden, men få utgrävningar har gjorts och de flesta har riktats mot gravarna. Boplatsfynden har varit få och otydliga.

Med vattenledningsgrävningen föll bitarna på plats, och nu växte arkeologin. En arkeolog blev flera. Vi började samlas, nu samlade vi. Mod, tankar, personer, allt skall samlas. Specialister måste tillfrågas. Framtiden måste förberedas. Och åtta långa år senare kunde nya grävningar sätta igång. Nu med forskare, fritidsarkeologer och universitetsstudenter uppe på kullen. Så visade det sig att platsen för fyndet inte liknade något annat. Stenkonstruktioner från byggnader, terrasser och jordmassor för att jämna ut, bygga upp. Och i de mest ytliga lagren; guldgubbar, silvermynt, bronskittelrester. Och söndriga glasbägare, lansspetsar, pilspetsar och vissa föremål vi inte ännu inte förstår oss på.

De arkeologiska berättelserna sätter också nutidsplatsen i underlig spänning. Ja, hur kan egentligen järnåldern hittas i backen, hur kan den ens finnas kvar? Är det sant att femtonhundra år bakåt kan ligga gömt någon centimeter under gräset?

Utställningen i sommar är en konstig blandning, men helt självklar. Detta är arkeologi. Guldgummar och italienska studenter. Planeringsinstrument och georadrapporter. Byar, ekar, vattenledningar och vildbin. Samlingen längs åsen är brokig men hänger samman. Det är en konst att förstå hur.

2 Fotografi och arkeologi

Arkeologi och fotografi hör ihop. De föddes båda i mitten av 1800-talet och arkeologin var en vetenskap som tidigt förstod att använda fotografi. Arkeologer är inte sena på att ta sig an nymodigheter

Som fältarkeolog var jag rädd för fotografi och fotografer. Det blev alltid fel. Det krävde ordning och reda. Fältfoton krävde snygga och rensade utgrävningsplatser, rätt ljus och att man kunde hantera filmen och utrustningen. Vet ni hur skitigt det är i gropen? Att molniga fotodagar stoppar upp?

Vanligtvis svartvitt till översikter och arbetsbilder, färgdia till komplicerade områden och landskapsdokumentation. Mellanformat, en Rolleiflex, för de mest intressanta lämningarna. Från museifotografen kom kontaktkopiorna med stora röda kryss. Överexponeringar, underexponeringar, tummar i vägen och felaktigt inmatad rullfilm. förmaningarna och förklaringarna räckte inte mellan fältsäsongen. Samma visa nästa vår.

Så blev arkeologin digital och snart flydde fotografierna fältet. Bilderna blev sämre och fler.

Jag skall försöka lära mig den fotografiska blicken. Att se det som syns. Det arkeologiska sättet att se är nästan motsatt. Vi försöker se vad som inte riktigt syns. Då måste man kunna tänka bort det tillfälliga, rörliga. Är det därför jag har svårt att uppfatta hur skuggor faller över marken eller muren, och varför ser jag inte annat än brunt i jordens bruna? Jag får verkligen stirra för att upptäcka. Högdagrar är inget för mina ögon. Dom har jag tänkt bort i många år, utan att veta om det. Medelgrå, min nya jordfärg.

3 Eken och andra tidmätare på Åsen

Det kommer väl inte som en nyhet att nuet är många tider? På Åsen samsas många. Den äldsta berggrunden är 1780 miljoner år gammal, den yngsta bara 900 miljoner. Inlandisen försvann för ganska exakt 14500 år sedan. Då föddes Johannishusåsen och Vångakullarna. Små sjöar bildades men växte igen och fylldes med leror, gyttjor och torven ovanpå. De första människorna flyttade in och landskapet blev så smått allt mer mänskligt. Av de riktigt gamla spåren - förutom stenarna, gruset, kullarna, sjöarna - står människan för mycket. Mängder odaterade fynd under marken, några kända, de flesta okända. Gravrösen, tretusen år gamla gamla eller så. Runstenen, den med sin egna parkering, femtonhundra år. Kyrkan i Hjortsberga, snart tusen år gammal. Ett slott, några hus och ruinerna av avhysta byar räknar ett par eller flera hundra år. Allt detta är bra att mäta tid med.

Men ekarna! De är exakt gamla. De levande tidmätarna. Jag vågar inte gissa hur gammal gammeleken är. Jag behöver inte heller, det är bara att räkna. Ekarna, är ni trädens arkeologer? Har ni arkiverat det som hänt, på året när?

Snälla Länsstyrelse: tänk på detta när ni bridge the gaps. När ni veteraniserar de urekarna på Åsen - leta brandljud i ringarna, please. Räkna er bakåt, och när ni hamnar på 1864 tänk på elden i staden. In mot mitten ytterligare trehundra varv och tänk på stan igen. Längre bak än så kanske ni inte sågar. Och dessutom är födelseåren redan försvunna, i mulm.

Tur för oss att ekarna inte är långsinta. Veteranerna på kulle ser oss komma och gå. Vi är bara effektiva ekoxar. Fyller på mulmholken, väntar på bättre tider.

4. Skrivbordsarkeologi

Det är lite av ett skällsord, skrivbordsarkeolog. Vara den som sitter böjd över böckerna istället för att kröka rygg i fält. Och förr var det väl en stor skillnad. Självt har jag alltid haft lite svårt att skilja på det där ute i jorden och det inne i böckerna eller i lådorna. Man gräver både här och där.

Det som är spännande med arkeologin i Vång är att man verkligen måste gräva för att veta mer. Så många frågor kvar. Fast det har gjorts ganska mycket. Bakom står många personer, många timmar, armar och tankar. Kanske viktigast ändå Mikael på museet, utan honom - inget! Och alla dessa brev, blanketter, böcker.

Om jag skulle tömma mitt skrivbord på allt som har någon koppling till arkeologin i Vång och lägga fram det, måste bordet bli långt. Vångarkivet kräver sin plats.

På bordet kommer ligga:

- a. Saker som man inspirerats av och som man har med sig, mest i bakhuvudet som färger av sig. Grundkunskaper och sammanställningar. Litteratur av äldre sort och lite mer modern. Ganska personligt.
- b. Saker som kommer till under tiden. Mycket rapporter, brev och kartor. Laboratorieresultat och ansökningar till fortsatta undersökningar. Fynd.
- c. Saker som blivit färdiga. Små artiklar och böcker, intervjuer och studentarbeten. Det som släppts till andra.

Jag är förvånad över att något som vi säger bara är en början, har resulterat i så mycket. Och att vi fortfarande har så mycket kvar att göra fast så många arbetstimmar har gått.

5. Skriva nån på näsan

När jag går på konstutställning vill jag helst inte få skrivet rakt ut vad det rör sig om. Jag tjuvlyssnar gärna på nån bredvid som vet lite bättre, och ännu hellre - tänk att få gå med konstnären och fråga!

En arkeologisk utställning fungerar inte riktigt på samma sätt. Vi är vana bli skrivna på näsan - svaren på vad, hur gammalt, varför?

Men så kan man naturligtvis även se på ett silvermynt eller en guldgumma eller en slaggbit som ett föremål utan etikett, utan vare sig frågor eller svar. Det håller ett tag, sen börjar man antagligen undra ändå. Kanske googlar man eller skjuter upp frågan tills man glömt den.

I vår utställning skriver vi gärna er på näsan om ni vill, det vill säga: det finns svar på frågorna. Men det kräver lite jobb. Ni får leta på bordet. Om ni helt kör fast så finns det en liten låda med korrespondenskort. Stör mig på semestern så skall jag skriva er på näsan.